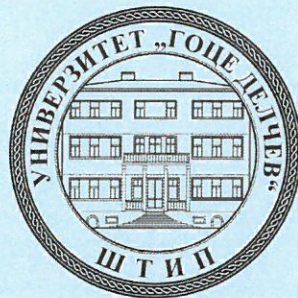
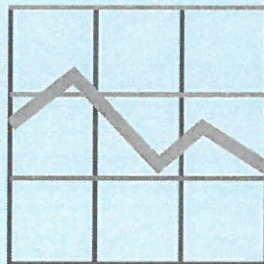

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ” - ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ**

ISSN: 1857-7628

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2019
YEARBOOK
2019**

ГОДИНА 11

VOLUME XVIII

**GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:

Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска

Издавачки совет Editorial board

Проф. д-р Блажо Боев	Prof. Blazo Boev, Ph.D
Проф. д-р Лилјана Колева-Гудева	Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D
Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска	Prof. Olivera Gjorgieva-Trajkovska, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Благица Колева	Prof. Blagica Koleva, Ph.D
Проф. д-р Емилија Митева-Кацарски	Prof. Emilija Miteva-Kacarski, Ph.D
Доц. д-р Златко Бежовски	Zlatko Bezovski, Ph.D

Редакциски одбор Editorial staff

Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска	Prof. Olivera Gjorgieva-Trajkovska, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Благица Колева	Prof. Blagica Koleva, Ph.D

Главен и одговорен уредник Managing & Editor in chief

Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска	Prof. Olivera Gjorgieva-Trajkovska, Ph.D
---------------------------------------	--

Јазично уредување Language editor

Вангелија Цавкова	Vangelija Cavkova
-------------------	-------------------

Техничко уредување Technical editor

Славе Димитров	Slave Dimitrov
----------------	----------------

Редакција и администрација Address of editorial office

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип	Goce Delcev University
Економски факултет	Faculty of Economics
бул „Крсте Мисирков“ 10-А	Krste Misirkov 10-A.,
п.фах 201, 2000 Штип,	PO box 201 2000 Stip,
Република Северна Македонија	Republic of North Macedonia

СОДРЖИНА
CONTENT

- 7** Ацо Новески, Проф. д-р Трајко Мицески
ВЛИЈАНИЕТО НА МЕНАџЕРСКОТО ДЕЛЕГИРАЊЕ ВО СОЗДАВАЊЕТО НА УСПЕШНИ
БИЗНИС ПРАКТИКИ ВО ТРГОВИЈАТА И СЕРВИСИРАЊЕТО НА АВТОМОБИЛИ
- 27** Александра Јанчева, Катерина Боковска
КОНЕЧЕН РЕВИЗОРСКИ ИЗВЕШТАЈ
- 39** Проф. д-р Емилија Митева-Кацарски, д-р Костадинка Панова, Проф. д-р Благица Колева
АНАЛИЗА НА ГЛОБАЛНИТЕ ТРГОВСКИ ТЕКОВИ ЗА ВРЕМЕНСКИОТ
ПЕРИОД 2008-2018 ГОДИНА
- 47** Ивана Нацева, Проф. д-р Трајко Мицески
БИЗНИС ПЛАНОТ КАКО ФАКТОР ЗА РАЗВИВАЊЕ НА УСПЕШЕН БИЗНИС
- 65** Јулија Нанова, Проф. д-р Јанка Димитрова
КАКО ДО ДОСТАТЕН И СООДВЕТЕН РЕВИЗОРСКИ ДОКАЗ?
- 79** д-р Костадинка Панова, Проф. д-р Емилија Митева-Кацарски,
доц. д-р Влатко Пачешковски
АНАЛИЗА НА ТРГОВСКИТЕ РЕЛАЦИИ МЕЃУ ЕВРОПСКАТА УНИЈА И РУСИЈА
- 85** Моника Алексовска, Проф. д-р Трајко Мицески
КРЕИРАЊЕ НА КАРИЕРНИОТ РАЗВОЈ НА ЛИДЕРОТ СО ПРЕФЕРИРАЊЕ НА
МЕНАџМЕНТОТ НА ЛИЧНИОТ РАЗВОЈ И ОДНЕСУВАЊЕ
- 103** Марија Арапова, Проф. д-р Јанка Димитрова
ПОТРЕБАТА ОД ИТ ЕКСПЕРТ ПРИ СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПРОЦЕСОТ НА РЕВИЗИЈА НА
ФИНАНСИНСКИТЕ ИЗВЕШТАИ
- 115** Стефан Мицев, Проф. д-р Трајко Мицески
УЛОГАТА НА МЕНАџЕРОТ ВО ПОДИГНУВАЊЕ НА КВАЛИТЕТОТ НА МЕНАџМЕНТОТ
СО ЧОВЕЧКИТЕ РЕСУРСИ ЗА КРЕИРАЊЕ НА ПРАВИЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА
ЗГОЛЕМУВАЊЕ НА ПРОДАЖБАТА
- 127** Стефанија Трајчева, Проф. д-р Трајко Мицески
ПРАВИЛНОТО ОРГАНИЗАЦИСКОТО ОДНЕСУВАЊЕ КАКО ФАКТОР ЗА ПОДИГНУВАЊЕ
НА ИМИѢТО НА ОРГАНИЗАЦИЈАТА
- 153** Валентина Зафировска, Проф. д-р Трајко Мицески
УЛОГАТА НА МЕНАџМЕНТОТ ВРЗ МОТИВИРАЊЕТО НА ЧОВЕЧКИТЕ РЕСУРСИ ВО
ОБРАЗОВАНИЕТО
- 175** Проф. д-р Весна Георгиева Свртинов, Проф. д-р Јанка Димитрова,
Проф. д-р Емилија Митева-Кацарски, Проф. д-р Круме Николовски
ФАКТОРИ КОИ ВИЈААТ НА БРУТО ДОМАШНИОТ ПРОИЗВОД ВО РЕПУБЛИКА
СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
- 185** Проф. д-р Весна Георгиева Свртинов, Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска,
Проф. д-р Благица Колева, Доц. д-р Влатко Пачешковски
ДЕТЕРМИНАНТИ НА ЛИКВИДНОСТА НА КОМЕРЦИЈАЛНИТЕ БАНКИ ВО
РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

**ПОТРЕБАТА ОД ИТ ЕКСПЕРТ ПРИ СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПРОЦЕСОТ НА РЕВИЗИЈА НА
ФИНАНСИСКИТЕ ИЗВЕШТАИ**

Марија Арапова¹ Проф. Д-р Јанка Димитрова²

¹ Постдипломец на Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
arapovamarija@gmail.com

² Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
janka.dimitrova@ugd.edu.mk

Апстракт

Со забрзувањето на научно-технолошкиот напредок и глобализацијата, светскиот политички и економски развој претрпе големи промени. Со цел да се подобри ревизијата, претпријатијата треба да ја применуваат националната регулатива, а експертите да применуваат креативни алатки и методологии за решавање на проблемите и извршување на ревизијата.

За да се разберат одделните активности на ентитетот кај кој се врши ревизија, ревизорот мора да располага со знаења од информатичката технологија, односно од нејзина примена во процесот на обработка на сметководствените податоци. Тој треба да ги разбира и проучува табеларно претставените податоци, графиконите и дијаграмите кои се креираат, целата организација на конкретната компјутерска обработка, и да поседува неопходно знаење за вградениот систем на интерни контроли. За контролните апликации се користат одделни програми што се изработени од страна на ревизорот. Со овие програми се проверуваат резултатите од обработката на податоците и нивната веродостојност. Доколку вградените контролни механизми се сигурни, тогаш и обработените резултати што ќе се добијат ќе бидат точни.

Клучни зборови: ИТ експерти, ревизија, финансиски извештаи, контролни техники, аналитички постапки.

**THE NEED OF IT EXPERT FOR THE IMPLEMENTATION OF THE AUDIT PROCESS OF
FINANCIAL STATEMENTS**

Marija Arapova¹ Associate Prof. Janka Dimitrova²

¹Postgraduate student at Faculty of Economics, "Goce Delcev" University, Stip,
Macedonia

arapovamarija@gmail.com

² Faculty of Economics, "Goce Delcev" University, Stip, Macedonia

janka.dimitrova@ugd.edu.mk

Abstract

With the acceleration of scientific - technological advances and globalization, global political and economic development has undergone major changes. In order to improve the audit work, enterprises should use the national regulations and the experts should undertake a variety of creative tools and methodologies for solving the problems and performing the audit.

In order to understand the individual movements in the company in which audit is performed, the auditor must have knowledge of computer science, i.e. of its application in the process of processing the accounting data. He needs to understand and study the diagrams, the organization of specific computer processing, and to possess the necessary knowledge for the built system of internal controls. For the control applications, separate programs that were prepared by the auditor are used. With these programs the results of data processing and their authenticity are checked. If the built-in control mechanisms are reliable, then the processed results that are going to be obtained will be correct as well.

Key words: IT experts, audit, financial statements, control techniques, analytical procedures.

1. Вовед

Употребата на информатичката технологија во ревизијата е за целосно да се обезбеди и без проблеми и пречки да функционира инфраструктурата на целосниот информациски систем во едно претпријатие, како и имплементираните системи за чување и размена на податоци, за електронска пошта, архивско работење, системот кој внатрешно ги информира вработените, интегрираниот финансиско-информациски систем, системот за анализа на податоците од ревизорските извештаи и системот кој управува со процесот на ревизија. Системите и апликациите се направени и се развиваат во насока и за правилна достапност на податоците на конкретниот корисник, доверливост, интегритет, безбедно чување на податоците, услогласеноста со законите, редовното правење на копија од веќе постоечките податоци (backup), а воедно и заштита од физички и логички пристап на податоците.

Ревизорите користат IDEA¹ софтвер за анализа на податоците од кои се генерираат финансиските извештаи, како и компјутерски потпомогнати ревизорски техники (СААТ's)² со процесор на ревизија.

Ревизорот, извршувајќи ја својата задача со помош на информатичкиот систем, треба да ја вреднува поставеноста и функционалноста на контролите и, воедно, да ги утврди специфичните ризици кај внатрешните контроли со кои се соочува субјектот на ревизија (како што се: неовластен пристап, неовластена промена на податоци, губење на податоци и слично), за да се утврди веројатноста, интегритетот и доверливоста на податоците.

Стандардите за ревизија ги оценуваат политиките и постапките на ИТ опкружувањето на субјектот на ревизија, со цел да се овозможи и да се воспостави контрола и соодветни механизми на примена.

Со помош на ИТ експертите во процесот на ревизија се имплементираат безбедносни политики и процедури за системите и донесување на стратегија за развој, меѓусебна соработка, поврзување на системите и размена на податоци, поврзување со бази на податоци кај определени апликации и контрола до истите.

Со препораките, ќе се подобри управувањето со ресурсите согласно приоритетите за развој на ревидираниот субјект, а воедно ќе се намали ризикот од неефикасна заштита на системот, губење или оштетување на податоците, неверодостојност, неточност на записите и неовластен пристап до доверливите податоци³.

2. Ангажирање на ИТ експерти за спроведување на ревизијата

Објаснувањето за Ревизорските стандарди на INTOSAI наведува дека:

„Таму каде што сметководствениот и другите информациски системи се компјутеризирани, ревизорот треба да утврди дали интерните контроли функционираат

¹ IDEA® Data Analysis Software е сеопфатна, моќна и лесна алатка за анализа на податоци која брзо анализира 100 проценти од вашите податоци, гарантира интегритет на податоците и го забрзува вршењето на анализа на податоци за да овозможи побрзи и поефективни ревизии. Повеќе информации на <https://idea.caseware.com/products/idea/>

² Computer Assisted Audit Techniques (СААТ) е практика на користење на компјутерите за да се автоматизира процесот на ИТ ревизија, кое вклучува користење на основниот софтвер за канцелариско работење, како што се табеларни пресметки, текстуални процесори и програми за уредување на текстови и понапредни софтверски пакети кои вклучуваат употреба на статистички анализи и алатки за деловна интелигенција.

³ Државен завод за ревизија (ДЗР) - Годишен извештај 2017 бр. 07-630/1 - Информатичка технологија и ИТ ревизија, стр. 17 и 18, 28.06.2018, Скопје.

правилно за да обезбедат интегритет, веродостојност и комплетност (сеопфатност/потполност) на податоците“⁴.

„... Во услови кога податоците генерирани со компјутерски базиран систем на податоци се важен дел од ревизијата и кога веродостојноста на податоците е од клучно значење за постигнување на ревизорските цели, ревизорите треба да се уверат дека податоците се веродостојни и релевантни“⁵.

Во денешни услови повеќето финансиски функции се извршуваат со помош на компјутерски системи. Присуството на информациската технологија можеби не влијае директно врз целите на ревизијата, но таа наведува прашања кои се специфични во врска со контролите и може да го промени ревизорскиот пристап.

Информатичката технологија наметнува два посебни проблеми за раководството и ревизорите:

- Мрежата и компјутерите, како и секоја друга технологија се наклонети кон расипување, откажување, пројавување на дефекти или едноставно, оштетувања. Штом некое претпријатие зависи од информатичката технологија, мора да ги планира и неочекуваните настани, бидејќи мора да води сметка и да се грижи за техничкиот аспект на своето работење;
- Податоците и програмите кои се во компјутерските системи се недопирливи, односно, нематеријални и може да се дојде до нив и да бидат променети или отстранети без оставање на трага. Ревизорите и ИТ експертите мораат да преземат специјални мерки за да се уверат во веродостојноста, интегритетот и доверливоста на податоците кои се на комојутерите.

Па, според тоа, развиени се општоприфатени контролни техники. Информациските системи треба да бидат разграничени, затоа што тие бараат различни нивоа на вештини, техники и временски распоред, и како такви, имаат различен удел во ревизорската работа како целина.

Безбедноста околу информациските системи не е совршена. Доколку претпријатието користи високо ниво на контрола која што е над техничките можности, тоа е скапо и обично е неефикасно. Ефикасни контроли може да бидат најдени во упатствата за контрола на обработката кои се наменети на корисниците на апликациите и програмите или во контролните постапки кои ги користи раководството на корисникот.

Информациските системи не треба да се испитуваат посебно, туку како дел на општата ревизија на вкупната финансиска функција. Само на тој начин ревизорот може реално да го процени соодветниот контролен систем и да го вреднува дејствувањето на техничките контроли и контролите на корисникот (субјектот на ревизија). Информациските системи треба да бидат дизајнирани на таков начин да бидат погодни за ревизија и да постојат доволно интерни контроли.

Кога се ангажира ИТ експерт за спроведување на ревизијата, внимателно треба да се оцени дали:

Тој го поседува соодветното знаење од областа на ревизијата, со што ќе даде информативна оценка за важноста на работата:

- Ја има потребната професионална способност,
- Работата е соодветна и дали работните методи кои ги употребува се соодветни за остварување на целите на ревизорската задача.

⁴Точка 144 од ревизорските стандарди на ИНТОСАИ.

⁵Точка 153 од ревизорските стандарди на ИНТОСАИ.

Кога кај субјектот на ревизијата ќе се увиди потребата за користење на работата на некој експерт, тогаш ревизорот треба да ги разгледа:

- колкава е значајноста на ставката која се разгледува во финансиските извештаи,
- колкав е ризикот од погрешно прикажување,
- колку е сложено прашањето што се третира и
- колкаво количество и квалитет на други докази имаме на располагање.

Образованието и искуството на ревизорите им овозможува да ги осознаат прашањата во врска со работењето воопшто, но, ревизорот не е потребно да поседува експертско знаење со кое инаку ќе располага лице образовано и квалификувано во пракса. Ревизорот не може секогаш да ги оспорува методите и претпоставките на експертот⁶. Ревизорот кој ги користи програмите и апликациите на ИТ експертите, мора повторно да ја разгледа нивната работа и да ги анализира и обработи на резултатите од таа работа. ИТ експертите се ангажираат за да можат да му помогнат на ревизорскиот тим да добие разумни и релевантни ревизорски докази кои им се потребни на ревизорите да ги постигнат целите.

За да може да се постигне тоа, треба да бидат исполнети следните услови:

- Карактеристиките и делокругот на експертот и начинот на кој тој ќе известува треба јасно да бидат дефинирани во најрана можна фаза (ова се прави за да се види и да се направи избор кој ИТ експерт го има соодветното техничко знаење и вештини);
- Експертот треба да биде независен во однос на субјектот кој што е предмет на ревизија;
- Ревизорот мора да биде сигурен за професионалната компетентност на експертот, за тоа колку објективно ќе ја извршува работата, за соодветноста на методите кои ги користел и секако, релевантноста на ревизорскиот доказ кој што го дава ИТ експертот. Доколку ревизорот не е сигурен во добиените ревизорски докази, тој треба да изврши дополнителни тестови.

Улогата на ИТ експертот обично е да му помага на ревизорскиот тим при спроведувањето на ревизијата. Ангажираните ИТ експерти обично се должни да исполнуваат одредени услови за доверливост, со тоа што некои компании во договорите со експертите вметнуваат и клаузула за доверливост.

3. ИТ - Контроли

ИТ – Контроли се оние кои што поддржуваат раководење и управување со бизнисот и обезбедуваат општи и технички контроли врз ИТ – инфраструктурите како апликации, информации и луѓе, како и која било активност која што се превзема од одборот, раководството или други страни, со можност да се подобри управувањето со ризици и да се зголеми веројатноста дека планираните цели ќе бидат остварени. Раководството го планира, организира и контролира извршувањето на активностите со цел да се обезбеди разумно верување дека поставените цели ќе бидат остварени.

Политиките, процедурите и активностите кои се дел од контролната рамка, се создадени и извршувани со цел да обезбедат дека ризиците се одржуваат во рамките на нивото што претпријатието е подготвено да го прифати. Доколку процедурите не се добро дизајнирани, можна е појава на конфликт на интереси. Односот кој не наликува на добар однос, не е во интерес на претпријатието. Многу е важно, политиките и процедурите да бидат во интерес на организацијата и да ги поддржуваат нејзините цели и стратегии.

⁶http://www.iorm.org.mk/doc/kpu_2011/Goran_Chamurovski-Integra_28.06.2011_Prezentacija.pdf

4. Потребата од ИТ експерт и сите негови позитивни и негативни аспекти

Постојат повеќе причини зошто потребата од соработка со ИТ експерт се покажала од исклучителна важност. Неколку позитивни аспекти се:

- Дигитализацијата и автоматизацијата на процесите придонесуваат кон зголемување на квалитетот на ревизорскиот извештај;
- Соработката со ИТ експерти придонесува кон зголемување на индивидуалните способности овозможени од новите и напредни технологии;
- Зголемување на квалитетот на идентификација на контролните ризици кај информациските системи коишто се поврзани со финансиските известувања;
- Зголемување на конкурентноста;
- Развивање на пазарот.

Недостатокот на технологија, бара мануелна изведба на контролите, што подразбира скапи операции и непрактични и реално невозможни за изведба.

Автоматизирана изведба на контролите подразбира:

- Централизирана и единствена точка за контрола и управување;
- Проверка која е целосно автоматизирана е речиси невозможна, па затоа многу почесто се прави по мануелен пат;
- Проверка над сите информациски системи во инфраструктурата;
- Подготовка на извештаи кои се прилагодени за различни групи: менаџмент, внатрешна ревизија, ИТ операции и слично;
- Лесна интеракција на таквата технологија во околината;
- Трошковно - ефективно решение.

Категории на ИТ експерти коишто може да придонесат при изготвување на ревизорските извештаи се експерти за:

1. Развој на софтвер,
2. Развој на бази на податоци и
3. Анализа на информациски системи.

Експерти за Развој на софтвер

- Програмери, експерти за одржување на развој на софтвер;
- Експерти кои работат на усовршување на самиот процес на ревизија преку развој на алатки за автоматизација и систематизација на индивидуалните постапки;
- Постои можност за ангажирање на лице одговорно за развој на софтвер во рамките на компанијата кој ќе работи заедно со ревизорскиот тим⁷.

Што може да се автоматизира?⁸

- Креирање на работни задачи и нивен тек;
- Делегирање на задачите од ревизорскиот план на членовите на тимот со крајна цел на реализација и рокови;
- Раководењето со документите;
- Синхронизација на тимот;
- Аналитичките постапки и калкулации;
- Евиденција на часовите за ревизијата;

⁷ Стефан Николоски, Раководител на сектор за ИТ и обработка на податоци, Презентација за примена на експерт за ИТ технологии при ревизија на финансиски извештаи, CISA.

⁸RSM - <https://www.rsm.global/macedonia/mk/za-nas>

- Генерирање на извештајот на ревизија.

Предизвици при автоматизација на процеси⁹:

- Недоволна дефинираност на процесите и постапките за автоматизација;
- Недостатоци во изготвувањето на техничките спецификации;
- Новите околности за работните процеси ја намалуваат флексибилноста на автоматизацијата;
- Скорее сгееер – дополнување и проширување на веќе дефинираните функционалности придонесува за зголемување на трошоците поради можната потреба од ново изработување на решението;
- Нецелосност на тестирањето пред неговата примена може да придонесе за појавување на грешки и недостатоци по имплементацијата на решението.

Експерти за бази на податоци

Експерти за база на податоци се експерти со задача да изнајдат решение за управување, чување и практична примена на податоци во форма на база. Предности од вклучувањето на експерти за бази на податоци во ревизорскиот тим при изготвување на финансиски извештаи се:

- Намалување на времето потребно за собирање и селекција на податоци преку преземање на база на податоци и стандардизирање на податоците во пакет подготвен за ревизорски постапки;
- Скратување на времето на сметководството на ентитетот;
- Можност ревизорите да се фокусираат на значајните работи од задачата и проектот;
- Располагање со многу поголеми бази на податоци со огромна брзина;
- Ревизија во реално време;
- Отворање можност за тестирање и елиминација на неправилностите и ризикот од избор на примерокот.

Експеритите коишто работат со бази на податоци можат да ги конвертираат барањата на ревизорот во генерирани извештаи, како на пример¹⁰:

- Компарација на тоа кога последен пат е набавена одредена стока или кога последен пат е продадена;
- Рочност на залихи;
- Старост на побарувања и обврски;
- Евиденција на приходи по производ или по региони;
- Евиденција на добивка по производ и анализа на производите коишто носат загуба;
- Проверка на автентичноста на корисниците при трансакциите.

Експерти за информациски системи како дел од контролната околина на организацијата

Области кои ревизорот треба да ги владее кај информациските системи на финансиските извештаи:

- Видовите на трансакции во системот коишто се од значење за финансиските извештаи;
- Чекорите преку кои трансакциите се поттикнуваат, впишуваат, процесираат, трпат промени и се пренесуваат во главната книга;

⁹ Стефан Николоски, Раководител на сектор за ИТ и обработка на податоци, Презентација за примена на експерт за ИТ технологии при ревизија на финансиски извештаи, CISA.

¹⁰ Стефан Николоски, Раководител на сектор за ИТ и обработка на податоци, Презентација за примена на експерт за ИТ технологии при ревизија на финансиски извештаи, CISA.

- Како информацискиот систем ги обележува настаните и состојбите кои се различни од трансакции, но, сепак се значајни за финансиските извештаи;
- Постапката на креирање на финансиски извештаи преку системот;
- Контролирање од поттикнување на трансакција до изготвување на финансиски извештаи.

Како ревизорот на информациските системи може да придонесе во финансиска ревизија?

Ангажирањето на лица специјалисти за ревизија на информациските системи во финансиската ревизија се поврзува уште на почетокот на изготвувањето на финансиските извештаи. Главни моменти каде може специјалистите да дадат свој придонес за ревизија на ИС се:

- Проверка на деталите;
- Проверка на контролата;
- Согледување и впишување на забелешки за нивно понатамошно решавање од менаџментот;
- Осознавање на ризиците коишто може да прикажат погрешни резултати во финансиските извештаи коишто произлегуваат од информациските системи.

5. ИТ ризик

Претставува можност од закана, да дојде до искористување на некоја слаба точка на одредено средство.

Закана е можноста да се искористи грешка во системот, но истата не мора да значи дека ќе биде искористена.

Ранливост е недостаток во систем којшто може да се злоупотреби.

Последица е резултат кога ризикот се исполнува.

6. Идентификување на системите поврзани со финансиските извештаи

6.1. Системи кои го сочинуваат системот за финансиски извештаи:

Сметководствениот систем може да биде само финалниот дел каде што се завршува изготвувањето на финансиските извештаи. Најчести системи коишто можат да бидат посебен дел од сметководствениот систем се:

- Системот со којшто се пресметуваат месечните надоместоци;
- Системот за онлајн продажба;
- Line - of - business application (апликација којашто е од големо значење за функционирањето на корпорацијата и чии што податоци можат да служат на системот за финансиското известување).

6.2. ИТ контроли кои би ги оцениле при финансиска ревизија

Постојат сектори на ИТ коишто директно или индиректно се поврзуваат со финансиското известување. Самата таа поврзаност придонесува да се појави доза на ризик од погрешни прикази заради недостаток или неадекватност на контроли. Од голема важност е да се одреди кај кои сектори во организацијата постои можност да предизвикаат материјално погрешни прикажувања, бидејќи не сите ризични ставки во ИТ ревизијата можат да прикажат материјално погрешни прикажувања во финансиското известување.

ИТ ревизорите за цел на идентификација на ризиците во информациските системи кои може да доведат до материјално погрешни прикажувања, можат да направат спој помеѓу бизнис и ИТ светот.

6.3. Идентификување на контролите во системите за ФИ

Стандардни контроли во системот кај:

1. *Влезни податоци:*
 - Степен на безбедност на пристап;
 - Логично распределување на задачите;
 - Збир на податоци;
 - Поправка на грешки при упис на податоци;
 - Колективни контроли.
2. *Обработка на податоци:*
 - Ниво на автоматизација;
 - Автоматски пресметки;
 - Автоматски известувања;
 - Увид во распоредот на извршувањето.
3. *Излезни податоци:*
 - Контрола и увид врз извештаи;
 - Откривање на грешки и пропусти;
 - Прегледување;
 - Отстапки.

6.4. COBIT 5

COBIT – Control Objectives for Information and Related Technology, претставува рамка од позитивни практики за владеење и управување со информациска технологија¹¹.

COBIT овозможува раст и развој на добри практики на ИТ контроли во рамки на компанијата, ги соединува деловните и ИТ целите на компанијата, создава услови за оптимизација на информатичките ресурси, овозможува да се мери зрелоста на информациските системи, дефинира одговорности неопходни за непречено функционирање на информациските системи, помага во синхронизација на ИТ системите со законските барања, помага во организацијата на активностите на ИТ секторот во рамките на компанијата и слично.

7. Определување на фокусот на ИТ контроли

Во зависност од степенот на зрелост на процесите во компанијата, фокусот може да биде ставен на системски контроли на ниво на менаџментот или на оперативно ниво.

¹¹<https://cobitonline.isaca.org/>

Вештини кои треба да ги поседува следната генерација ревизори се¹²:

- Excel (како ефикасна алатка за ефективно и ефикасно решавање на еднократни проблеми);
- Основни познавања на програмирањето (пример, програмски јазик VBA, за ефективно и ефикасно решавање на повторливи проблеми);
- Континуиран напредок во изнаоѓањето нови и иновативни методи за визуелно претставување на податоци;
- Data mining како способност за конвертирање на сетови на податоци во корисни информации за понатамошна обработка.

Техники за унапредување на ревизијата

1. Excel (Open Office, Libre Office)¹³:

- Работа со формули;
- Работа со пивот табели;
- Работа со графикони;
- Работа со филтри.

Внесот на податоци не се смета за познавање на Excel.

2. *Напредно познавање на:*

- Автоматика на повторливите задачи;
- Вчитување на фајлови;
- Преработна на влезни податоци;
- Изготвување на извештаи и автоматско именување и сочувување.

3. Power BI

Апликација на Microsoft за кредитирање на извештаи и визуелни анализи, нуди можност за поврзување со голема мрежа на извори на податоци, како и можност за моделирање на податоците според потребите на компанијата. Брзото мерење, групирање и предвидување се дел од апликацијата исто така.

4. CAAT Computer aided audit tools

Примената на оваа алатка овозможува анализа на големи сетови на податоци. Овозможува: анализа на старосна структура, дефинирање на калкулации, трансформација на табели, спојување на трансакции, избор на примерок, изнаоѓање на пропусти во трансакции, поделба на податоците во интервали, презентација на статистички податоци итн.¹⁴.

Предности од користењето на CAAT се:

- Немањето потреба од постојана зависност од податоци при оценувањето на податоците од ентитетот;
- Оценка на контролниот ризик;
- Зголемување на прецизноста на ревизорските тестови;
- Зголемена ефикасност на тестовите.

Слабости на CAAT:

- Комплексност на системите;
- Можна некомпатибилност на системот на ентитетот;
- Ревизорскиот тим може да не поседува доволно ИТ вештини и знаење за управување со сетовите на податоци и презентација на информациите.

¹²<http://www.isaca.org/Knowledge-Center/Pages/default.aspx>

¹³<https://www.sans.org/>

¹⁴<https://www.readyratios.com/reference/audit/computer-assisted-audit-techniques-caats.html>

5. OCR Optical Character Recognition

Примената на овие алатки овозможува преобразба на скенирани документи во читлив формат¹⁵:

- Избегнување на грешките коишто произлегуваат од рачно препишување на броеви и податоци;
- Побрзо преземање на податоците од документите;
- Препознавање на македонски јазик и кириличен текст;
- Можност за автоматизирање на книжењето на влезните фактури во сметководството.

Со сè поинтензивен развој на компјутерската технологија, ваквите ревизорски техники ќе заземат уште поголеми места ќе играат уште поголема улога во целиот ревизорски процес.

Заклучок

Денешните таканаречени лаптоп компјутери во себе можат да содржат многу податоци за клиентите и програми на коишто може да се работи на лице место при извршувањето на ревизијата на претпријатието. Програмерите можат преку автоматизација и систематизација на процесите да го унапредат работењето во ревизијата и да го олеснат начинот на добивање на ревизорски доказ при изведувањето на ревизијата, посебно кога користат техники за извршување на независни тестови, кога добиената информација е во форма на машински јазик што е препознаен од компјутерот.

Експертите за бази на податоци можат многу да го намалат времето за прибирање на податоци и креирање на прегледи/извештаи, и со тоа ревизорите ќе станат многу по продуктивни. Ревизорот може со помош на својот компјутер да превзема податоци директно од податоците на клиентот и соодветно да ги анализира и тестира.

Изведувањето на аналитичките постапки во процесите на ревизија на финансиските извештаи се врши со претходно одреден софтвер кој овозможува споредба на податоците од претходните со сегашните финансиски извештаи, а воедно ги искажува и со проценти.

Ревизијата на информациските системи поврзани со финансиското известување дава нов поглед врз ризиците од материјално погрешни прикажувања преку утврдување на недостаток или неадекватноста на контролите на системско ниво.

Постојат безброј многу алатки и технологии кои значително можат да ја зголемат продуктивноста во ревизијата на претпријатијата. Кога ревизорот има на располагање соодветен софтвер и технологија за да ја извршува својата ревизорска функција, многу полесно може да се влијае врз контролниот ризик. Да се следат новите технологии и нивната примена во практика е клучот за успехот на секој ревизор.

¹⁵[Scan text into digital data with any line](#)

Користена литература:

- [1] Ацески, д-р Благоја, Трајкоски, д-р Бранко, *Интерна и екстерна ревизија*, Економски факултет, Прилеп, Универзитет „Св. Клименти Охридски“, Битола, 2004;
- [2] Dimitrova, Janka and Andonovski, Miroslav and Temjanovski, Riste and Dimitrova, Eftimija, Information systems auditing – legislation and standards. International Balkan and near eastern social sciences conference series (IBANESS). ISSN 978-9989-695-56-8;
- [3] Димитрова, Јанка, Државна ревизија. Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, Република Македонија, 2018;
- [4] Димитрова, Јанка, *Интерна ревизија*, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, 2017;
- [5] Димитрова, Јанка, *Ревизија (теоретски и практични аспекти)*, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, 2015;
- [6] Државен завод за ревизија (ДЗР) - Годишен извештај 2017 бр. 07-630/1 - Информатичка технологија и ИТ ревизија, стр. 17 и 18, 28.06.2018, Скопје;
- [7] Прајсвотерхаус Куперс, Ревизија ДОО (PwC), Тврдења во врска со финансиските извештаи - 2016;
- [8] Stanisic, Milovan, Stanojevic, Ljubisa, “Revizija i primena kompjutera”, Beograd, 2008;
- [9] Народна Банка на Република Македонија - Дирекција за супервизија - Сигурност на информативниот систем на банките - Супервизорски циркулар;
- [10] Messier, F. W., Glover M. S., Prawitt, F. D., Auditing Assurance, A Systematic Approach, sixth edition, McGraw-Hill, Boston USA, 2008;
- [11] Министерство за финансии, Република Македонија, Проценка на ризиците во планирањето на ревизијата (Водич за ревизорите за тоа како најдобро да се проценат ризиците при планирање на работите на ревизијата), Пем Пал, 2014;
- [12] Aleksic, d-r Milanka, “Revizija i kontrola”, Banja Luka, 2012;
- [13] Суад Мусиќ - Злоупотреба на информатичката технологија (ИТ) за корупциски цели;
- [14] Стефан Николоски, Раководител на сектор за ИТ и обработка на податоци, Презентација за примена на експерт за ИТ технологии при ревизија на финансиски извештаи, CISA;
- [15] Меѓународни ревизорски стандарди (Службен весник бр. 92 од 28.10.2005);
- [16] Кодекс на етика на INTOSAI.

Користени линкови:

- www.dzr.mk
- <http://www.finance.gov.mk/mk/node/vnatresnarevizija>
- www.intosai.org
- www.issai.org
- www.aaipa.gov.mk
- www.aicpa.org
- www.eca.europa.eu
- <http://www.revizija.com.mk/>
- RSM - <https://www.rsm.global/macedonia/mk/za-nas>
- ISACA Knowledge Center - <http://www.isaca.org/Knowledge-Center/>
- COBIT - <https://cobitonline.isaca.org/>